

MORAJU LI NAFTNI DERIVATI U HRVATSKOJ BITI PREKOMJERNO SKUPI?

Dr. Branimir Molak, dipl. inž.*

11.10.2005.

SAŽETAK: *U članku se razmatra prekomjerna cijena naftnih derivata i njeno formiranje u Hrvatskoj u koje uopće ne ulazi cijena nafte na tržištu. Rezerve nafte u svijetu su u porastu kao i potrošnja nafte, no nema mjesta strahu od skorog prestanka njene proizvodnje u svijetu. Trenutne relativno visoke cijene nafte u realnim (svedenim na vrijednost USD 2004.) američkim dolarima nisu ništa neobično, a još i više nego su sada, već su zabilježene u povijesti. Različite interesne grupe nastoje trenutne cijene nafte iskoristiti da bi se obogatile, što se događa i u Hrvatskoj, gdje se daljnja pljačka stanovništva previsokim cijenama naftnih derivata opravdava "neviđenim i katastrofalnim" poskupljenjem nafte u svijetu. Tome doprinosi zatvorenost najmoćnijih medija u Hrvatskoj za iznošenje objektivnih podataka. Analiza cijena benzina na benzinskim crpkama u europskim zemljama i usporedba s kupovnom moći koja pokazuje kako je Hrvatska po cijenama već dostigla trgovačku europsku uniju.*

Tijekom povijesti razvitak ljudskog društva pratio je i porast potrošnje energije. Potrošnja energije po stanovniku kakva je bila u bogatim zemljama (OECD) u prošlosti danas je u siromašnim zemljama (neindustrijalizirane zemlje - izvan OECD-a), tako da danas postoje velike razlike u specifičnoj potrošnji energije (potrošnja po stanovniku) u zemljama različitog stupnja razvitka. One ovise o geografskoj širini, djelotvornosti korištenja energije i stupnju razvitka pojedine zemlje. U industrijskom dobu koje je započelo u drugoj polovini 19. stoljeća potrošnja energije je razvitkom industrije znatno porasla, a u najbogatijim zemljama u drugoj polovini 20. stoljeća zabilježen je još veći porast potrošnje energije. Danas, stanovnici nekih najsiromašnijih zemalja svijeta troše energije toliko koliko se trošilo u doba lova (10.000 god. pne.).

Proizvodnja i potrošnja primarnih energenata u svijetu mijenjaju se u vremenu i u stalnom su porastu kao što je i broj stanovnika na Zemlji. Porast broja stanovnika u svijetu zahtijevat će i porast potrošnje energije, ako se ne želi pogoršati uvjete života, posebno u zemljama u razvitku gdje je velik porast broja stanovnika, a potrošnja energije po stanovniku mala. Porast potrošnje ukupne energije brži je nego porast broja stanovnika, a porast potrošnje električne energije brži je nego porast potrošnje ukupne energije.

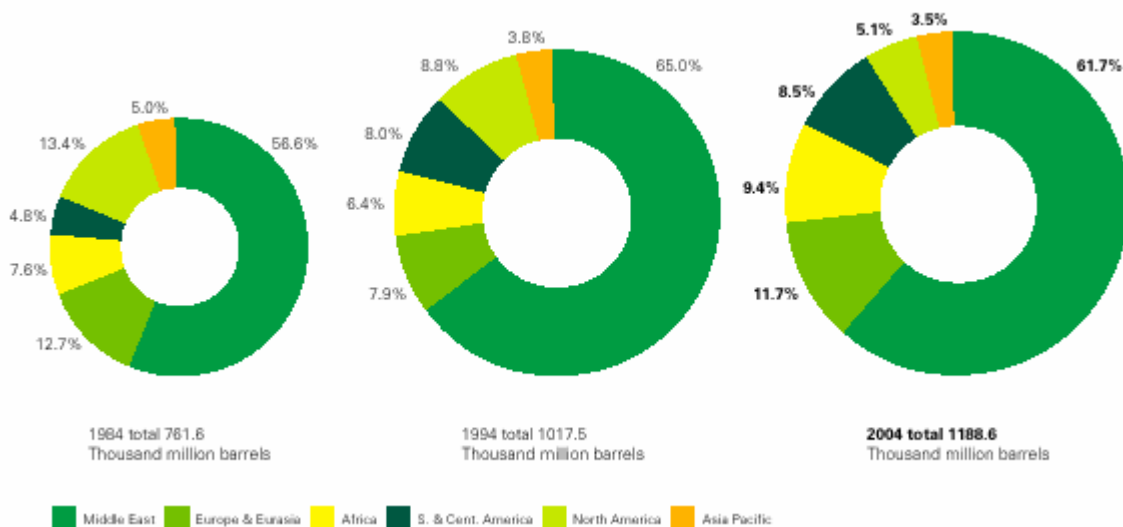
Rezerve kao i proizvodnja pojedinih energenata su veličine koje se mijenjaju s vremenom. Uobičajen je omjer tzv. dokazanih rezervi i proizvodnje pojedinih energenata, koji pokazuje koliko će dokazane rezerve trajati uz sadašnji tempo korištenja. Dakako, da nova otkrića pojedinih energenata produljuju vijek trajanja rezervi.

Rezultati procjena mogu biti obojeni različitim političkim ili ekonomskim interesima. Stoga se mora voditi računa o riziku ulaganja u daljnja istraživanja pojedinih resursa, o gradnji pojedinih energetskih objekata na zalihama niskog stupnja istraženosti, te o nedovoljno pouzdanim podacima o mogućnostima opskrbe energentima sa svjetskog tržišta. Nadalje, rezerve energenata kao i tehnologija njihova korištenja neravnomjerno su raspoređene u pojedinim dijelovima svijeta, predmet su različitih interesa pojedinih zemalja i često uzrok njihovog sukobljavanja.

Procjenjuje se da bi uz sadašnju potrošnju primarnih energenata, poznate - dokazane rezerve fosilnih (2004. god.) energenata mogle trajati: ugljen oko 164 godina, nafta 41, plin 67 a mineralnih uran u klasičnim reaktorima oko 95, a u reaktorima napredne tehnologije (oplodni - s brzim neutronima) oko 6000 godina. Obično su novo otkrivene rezerve energenata sve teže dostupne i sve skuplje.

Nafta je danas (2004. god.) energent sa najvećim udjelom (oko 2/5) u proizvodnji i potrošnji bilančnih primarnih energenata u svijetu. Proizvodnja i potrošnja nafte u svijetu danas iznosi oko 3,77 milijardi tona na godinu. Najveći su proizvođači Saudijska Arabija oko 13%, Ruska federacija oko 12% i SAD 9%, a najveći potrošači nafte su: SAD oko 25%, EU(25) oko 18%, te Kina oko 8% i Japan oko 6%. Poznate pridobive rezerve nafte u svijetu su krajem 2004. bile oko 162 milijarde tona, što je uz današnju potrošnju dovoljno za oko 40 godina. Najveće pridobive rezerve nafte su u Saudijskoj Arabiji oko 22%, Iranu oko 11%, Iraku oko 10%, Ujedinjenim arapskim emiratima i Kuvajtu po oko 8%.

Rezerve nafte u svijetu su u porastu, ali je i potrošnja nafte u porastu. Na slici su prikazane pridobive rezerve nafte i njihov raspored u svijetu 1984., 1994. i 2004. godine.

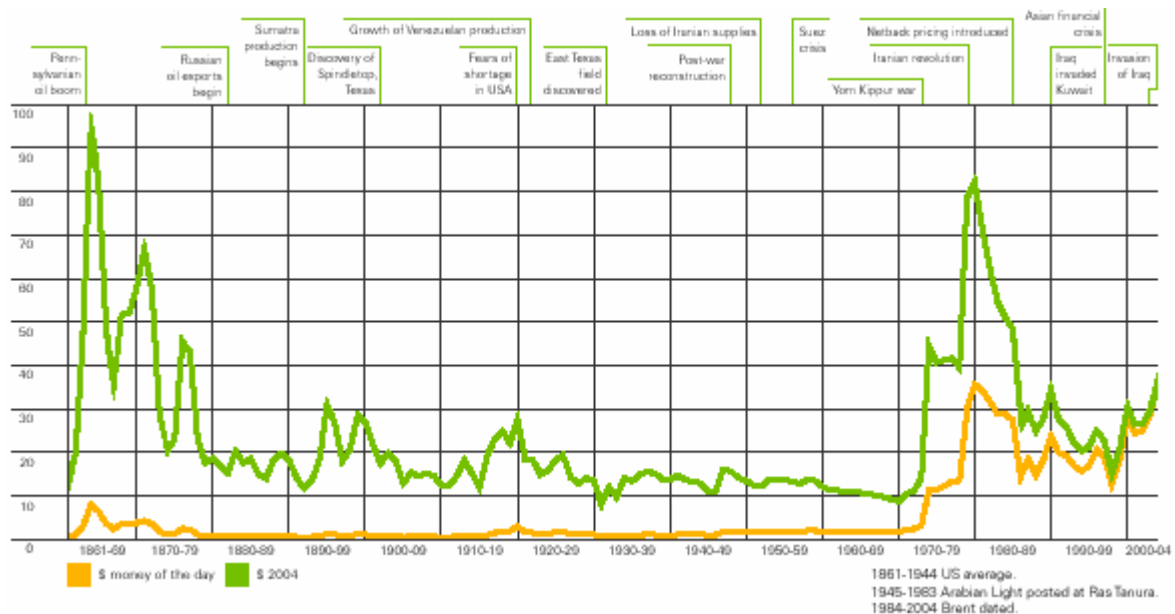
Stanovnik Hrvatske danas u prosjeku troši manje energije nego što je trošio stanovnik Engleske u drugoj polovini 19. stoljeća. Potrošnja ukupne energije u Hrvatskoj nešto je veća od prosječne potrošnje energije po stanovniku (specifične potrošnje) u svijetu, manja je od one u geografski nam bliskim zemljama, a više nego dva puta je manja nego što je u zemljama EU. Stoga su apeli političara za štednju energije uz istovremene zahtjeve za «tržišnim» tj. još višim cijenama energenata kod stanovništva, pogotovo uz sve veću neimaštinu stanovništva i prekomjerne cijene energenata u Hrvatskoj, cinični i bez svake su osnove a služe za skretanje pažnje javnosti od mnogo važnijih pitanja u energetici (rasprodaje energetske sustava, nepostojanje jasnih ciljeva niti strategije energetske politike, nepostojanja neovisnog instituta za energetiku....).

Domaća proizvodnja nafte u stalnom je padu i danas iznosi oko milijun tona što je tek trećina one koja je bila osamdesetih godina i zadovoljava danas oko 20% potreba nafte za preradu u rafinerijama za ukupne domaće potrebe za derivatima. Rezerve su osjetno kraće od onih u svijetu. Prekomjerno izgrađeni rafinerijski kapaciteti (tri puta veći od potreba) neiskorišteni su, a istovremeno oko 25% naftnih derivata uvoze privilegirani preprodavači.

CIJENE NAFTE U SVIJETU

Cijene nafte u svijetu u povijesti su se mijenjale u ovisnosti o ponudi i potražnji energenata, geografskoj raspodjeli rezervi, proizvodnje i potrošnje nafte, te o raspodjeli gospodarske i političke moći u svijetu, tako da trenutne relativno visoke cijene nafte u realnim (svedenim na vrijednost USD 2004.) američkim dolarima nisu ništa neobično. Takve cijene a još i više nego su sada, već su zabilježene u povijesti.

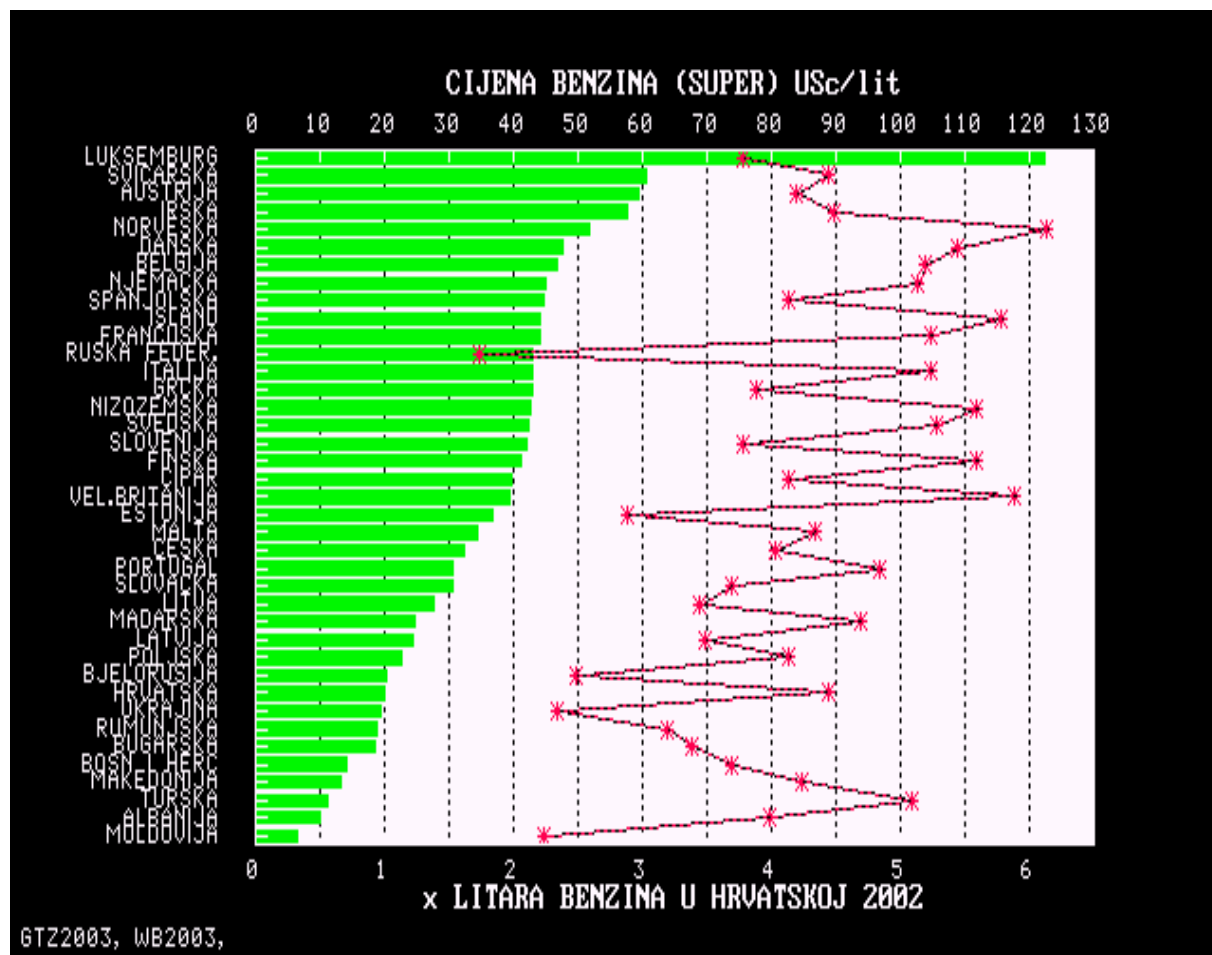
Na slici je prikazana cijena nafte u svijetu od 1861. do današnjeg doba

Prikazani su podaci cijene barela nafte u trenutnim US dolarima i svedenim na vrijednost dolara 2004. godine. Naznačena su i zbivanja koja su imala utjecaj na cijenu nafte. Promjene cijene nafte u svijetu različite interesne grupe nastoje iskoristiti da bi se obogatile. To je očito i u Hrvatskoj, gdje se daljnja pljačka stanovništva s previsokim cijenama naftnih derivata (i drugih energenata) opravdava “nevidenim i katastrofalnim” poskupljenje nafte u svijetu, čime se plaši javnost i priprema ju se za sve dublje “zavlačenje ruke u njen džep”. Tome doprinosi zatvorenost najmoćnijih medija u Hrvatskoj za iznošenje objektivnih podataka i učestala “buka” od interesnih grupa plaćenih piskarala, koji šire laži, tako da istina ostaje nezamijećena.

USPOREDBA CIJENA BENZINA I KUPOVNE MOĆI

Na slici su (zvjezdicama) prikazane cijene benzina – supera na benzinskim crpkama u europskim zemljama za koje su bili dostupni podaci. Stupcima (zelenim) su prikazani omjeri koliko puta više ili manje benzina mogu kupiti stanovnici navedenih zemalja u odnosu na stanovnike Hrvatske za ono što godišnje privrijede. Za Hrvatsku je omjer godišnjeg privređivanja i količine benzina koji za taj iznos mogu kupiti stanovnici označen indeksom jedan.

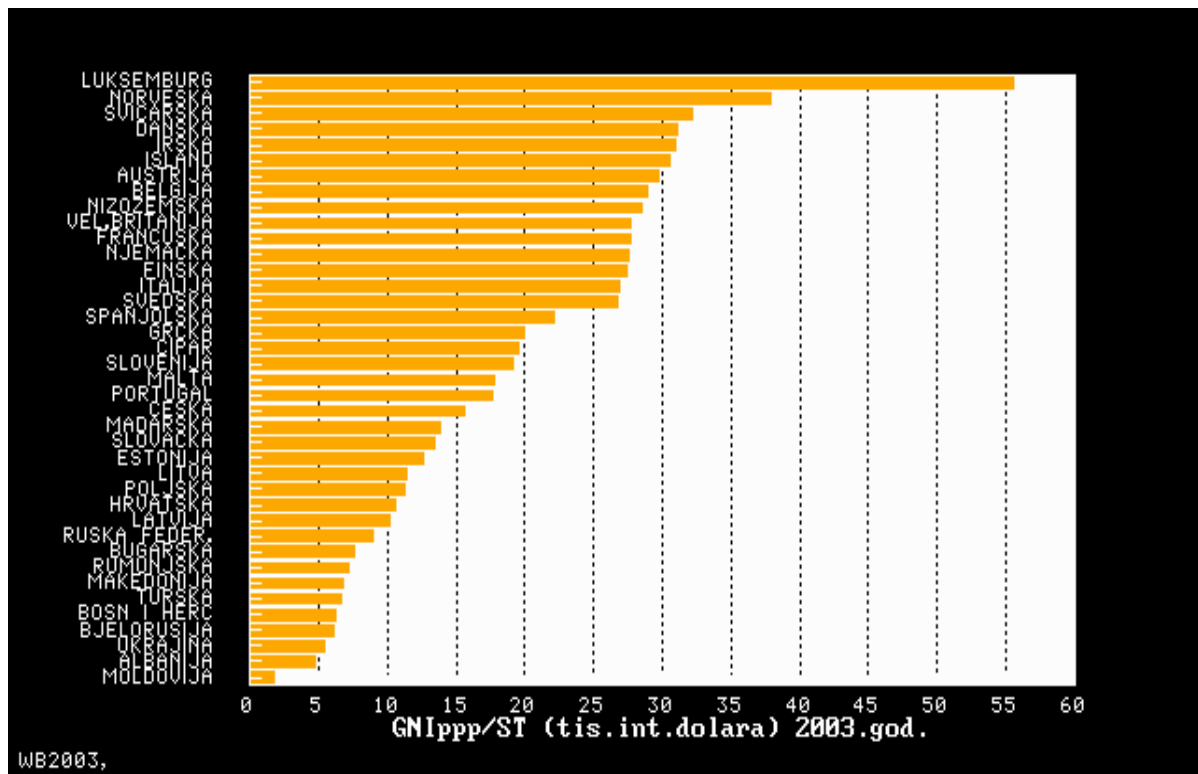
U analizi su korišteni najnoviji dostupni podaci o cijenama benzina na benzinskim crpkama 10. prosinca 2002. godine njemačkog izvora GTZ. Cijene (gornja skala) su u američkim centima za jednu litru benzina - supera.

Kao mjera privređivanja stanovnika korišteni su najnoviji dostupni podaci Svjetske banke o GNIPp (gross national income) prema kupovnoj moći po stanovniku za 2003. godinu. Za ono što je te godine privrijedio (10.610 USD) prosječan stanovnik Hrvatske je mogao kupiti 11.921 litru benzina.

Iz podataka je vidljivo da je u zemljama niže kupovne moći stanovnika niža cijena benzina nego u zemljama više, a ima i iznimaka. U 22 europske zemlje stanovnici su plaćali jeftiniji benzin nego u Hrvatskoj, a samo u 15 skuplji (u Švicarskoj je cijena benzina bila ista kao u Hrvatskoj). Stanovnici 30 analiziranih zemalja mogli su za ono

što privrijede u istom vremenskom intervalu kupiti više benzina, a stanovnici 8 zemalja manje benzina nego u Hrvatskoj. To pokazuje da je benzin u Hrvatskoj u usporedbi s drugima previše skup. U pojedinim zemljama mogli su kupiti za faktor 2-3 (a u jednoj zemlji čak za 6) puta više benzina nego u Hrvatskoj, a u nekima tek oko 30 – 50 % onog u Hrvatskoj (donja skala).

Na slici su prikazani podaci Svjetske banke o GNIppp (gross national income) prema kupovnoj moći po stanovniku za 2003. godinu.

Očito je da je Hrvatska po visini tog parametra relativno niska na ljestvici europskih zemalja. Stoga bi stanovnici mogli imati problema s mogućnostima kupovanja mnogih proizvoda čije će cijene porasti s eventualnim uključivanjem u zajednicu bogatih zemalja europske trgovačke unije. Vjerojatno se to neće dogoditi s benzinom jer je u Hrvatskoj cijena benzina već dosegla razinu cijena u bogatim zemljama. Samo u 15 od 38 zemalja cijena benzina je bila viša nego u Hrvatskoj, a GNIppp je bio viši čak u 27 zemalja nego što je u Hrvatskoj.

Tako je to zbog činjenice da je u “famosnoj” formuli za formiranje cijene u Hrvatskoj jedino mjerilo cijena naftnih derivata u Genovi -Italija. Način određivanja cijena benzina i naftnih derivata u Hrvatskoj sasvim je eksteritorijalno rješenje gdje je jedna gospodarska grana po cijenama već u EU, a sve ostale su izvan, što je loše za cjelokupno gospodarstvo i nema nikakve veze s tržišnim određivanjem cijena naftnih derivata, ali niti s cijenama nafte na svjetskom tržištu.

BESMISLENA FORMULA ZA ODREĐIVANJE CIJENA NAFTNIH DERIVATA

Cijene naftnih derivata utječu na cijene mnogih drugih proizvoda i usluga. Svaka država mora voditi brigu i o tome da su energenti dostupni stanovništvu po cijeni koju to stanovništvo može platiti. Ne smije maloprodajna cijena naftnih derivata u Hrvatskoj biti ista kao što je u bogatim državama zapadne Europe ili Mediterana, ili pak znatno viša nego npr. u bogatoj SAD. Cijena naftnih derivata u Hrvatskoj previsoka je s obzirom na kupovnu moć stanovnika, što pokazuju usporedbe s drugim državama. To govori da nešto s formiranjem njihovih cijena u Hrvatskoj nije u redu.

Trošak nafte uz njenu cijenu u svijetu 65-70 USD/barelu u cijeni derivata danas u Hrvatskoj ne prelazi 2,5 kune po litri. U razdoblju porasta cijene nafte u svijetu za jednu kunu/litri, benzin je u Hrvatskoj poskupio za više od tri kune. Dakle, ako je cijena nafte u svijetu porasla za jednu kunu po litri koji su to troškovi trgovaca derivatima, INA-e ili države u Hrvatskoj zbog toga porasli za još dvije ili više kuna? Nema takvih troškova. Očito je stoga, da se porast cijene nafte u svijetu koristi da bi se netko u Hrvatskoj bogatio dodatnim dubokim posezanjem u džep potrošača tj. njihovim osiromašivanjem.

U svijetu cijenu naftnih derivata određuje cijena nafte, zatim cijena prerade nafte i distribucija derivata na benzinske postaje, te davanja državi. Po "Pravilniku o utvrđivanju cijena naftnih derivata" NN112/2003 <http://www.nn.hr/sluzbeni-list/sluzbeni/index.asp> ta cijena nije ovisna o cijeni nafte. Taj pravilnik gotovo se ne razlikuje od Uredbe o cijenama NN2/2001. koja je 2003. stavljena izvan snage. U pravilniku je svuda samo riječ uredba zamijenjena riječju pravilnik i dodan još jedan namet (X5= troškovi nabave). Nigdje se niti ne spominje cijena nafte.

Umjesto cijene nafte kao ulazne varijable za određivanje cijena derivata ulazni pokazatelj u Pravilniku (članak 5 pravilnika) je cijena naftnih derivata u Genovi (!) što u potpunosti dokida odgovornost za poslovanje rafinerija (u formuli nema troškova rafinacije, ali ima troškova skladištenja i nabave derivata). Pravilnik je pisan kao da Hrvatska nema rafinerija, a ima ih kapaciteta osjetno većih od potreba, i kao da sve derivate nabavlja u Genovi u Italiji, a tvrde da naftu uvozi iz Rusije. Što je najzanimljivije trenutni ministar gospodarstva takav model određivanja cijena naziva tržišnim. Po takvom "tržišnom" modelu mogli su kao ulaznu varijablu za cijenu naftnih derivata kod nas staviti i npr. cijenu peradi u Mađarskoj, banana u Kolumbiji ili metli u Kini. Dobili bi isti ili sličan rezultat – "tržišne" cijene naftnih derivata – po potrebi onih koji ih određuju. "Formulom" određenoj cijeni derivata, dakako, dodaju dažbine za izgradnju cesta i autocesta, PDV...

Uobičajena praksa je da oni koji odlučuju u Hrvatskoj energetici, i ne samo njoj, kada žele što dublje zavući ruku u džep potrošača izmišljaju za taj cilj "čudesne" formule kao što je spomenuta o naftnim derivatima. Slična je bila i ona za određivanje čudesne paušal "snage" (HEP-a) ukinuta 2001. godine, kada je ponovno uvedena naplata prodaje ničega – paušala sa smiješnim obrazloženjem (zbog potreba očitavanja brojila,...) po kojoj i danas prodaje električnu energiju.

Sve je to posljedica nepostojanja neovisnog instituta za energetiku koji bi se brinuo i o interesu stanovništva, a ne samo interesnih grupa političara koji donose štetne odluke u

energetici. Davna ideja o formiranju takva instituta je zloupotrijebljena – ukradena od strane jednog političara i formiran je njegov tzv. energetska institut koji nije u stanju niti napraviti valjane energetske bilance a kamo li nešto drugo. Kroz taj tobožnji institut daje se samo “znanstveno ruho” štetnim odlukama interesnih grupa u energetici u dosizanju “tržišnih” (čitaj viših) cijena energenata.

Tragično da se u Hrvatskoj struka ne smije niti pojavljivati s nikakvim idejama o tome kako riješiti neki problem, jer te ideje umrežena mafija i politika najčešće ukradu, "pokupe" za njihovo tobožnje rješavanje - tzv. projekti - novac iz proračuna i dakako ništa ne naprave, jer ni ne znaju i nije im niti cilj nešto napraviti za bolji život ljudi.

“INFORMIRANJE” O “NUŽNOSTI” DALJNJEG POSUPLJENJA NATNIH DERIVATA

Razlika između proizvodne cijene domaće nafte (10-15 USD/bbl uključujući i troškove istraživanja novih izvora) u INA-i i one svjetske (60–70 USD/bbl) po kojoj je INA prodaje iznosi oko 50 USD/barelu, odnosno da INA zaradi samo na godišnjoj proizvodnji od oko milijun tona domaće nafte oko 500 milijuna USD. To se lako može pokazati izračunom. Zacijelo preradom te nafte do maloprodajne cijene derivata (i tri puta više nego cijena nafte) INA zaradi još podosta, kao i preradom uvozne nafte (oko 80% potrebne nafte je iz uvoza), da pritom profit prodajom plina - razlikom prodajne i proizvodne cijene domaćeg plina i onog uvoznog niti ne spominjemo. Mađarima su prodali četvrtinu INA za samo 505 milijuna USD, koliko iznosi jednogodišnji profit samo od domaće nafte ili što je danas dvadesetak puta manje od njene stvarne vrijednosti. Taj iznos koji su platili, zacijelo, Mađari mogu sudjelovanjem u profitu INA-e (25%) namiriti u vremenu kraćem od dvije godine. Stoga je posve smiješno da u daljnjim bezrazložnim nastojanjima za prodajom INA-e, oni koje je žele rasprodavati, tvrde da ona vrijedi između tri i četiri milijarde USD, kad vrijedi desetak puta više. Zašto uopće prodaju ono što nije njihovo i donosi golemi profit?

Stoga je kuknjava političara kako treba novca za modernizaciju rafinerija (pa da zbog toga i nadalje treba poskupjeti naftne derivate) bez osnove, kao da 500 milijuna USD godišnjeg profita samo od prodaje domaće nafte to ne omogućuje.

Postavlja se i pitanje da li u svijetlu nedavne izjave jednog bivšeg ministara gospodarstva – sada trgovca naftnim derivatima, kako njegova firma uvažava naftne derivate visoke kakvoće – bolje od onih koje proizvodi INA, uopće treba obnoviti rafinerije ili samo manji dio njihova kapaciteta. Bivši ministar se hvalio kako njegova firma uvozi kvalitetnije derivate nego što ih proizvodi INA, koje prodaje na svojim - prije postajama INA-e. Zanimljivo bi bilo znati kako i zašto je uopće došlo do promjene vlasništva. Od donošenja spomenute uredbe 2001. osjetno je povećan uvoz naftnih derivata i 2003. je iznosio 1,307 milijuna tona, što čini oko 25% njihove ukupne potrošnje u Hrvatskoj. Istovremeno domaće rafinerije, čak i uz izvoz svojih proizvoda, iskorištene su tek s jednom trećinom svojih kapaciteta. Očito samohvala bivšeg ministra ima za svrhu povećanje uvoza “kvalitetnijih” derivata, a daljnje smanjenje korištenja i time štetu INA-nim rafinerijama. Izgleda da je to primjena parole “Kupujmo hrvatsko” na način bivšeg ministra, pa je vjerojatno i “famozna” formula za cijene naftnih derivata “izumljena” za taj uvoz derivata. Ako nam je potrebna samo trećina kapaciteta

rafinerija za zadovoljavanje domaćih potreba za derivatima, zašto bi trebalo obnavljati i one kapacitete koji se ne koriste?

Stalna poskupljenja naftnih derivata i drugih energenata u Hrvatskoj u biti ni nemaju veze s cijenom nafte i drugih energenata na svjetskom tržištu nego su upravo rezultat teških promašaja onih koji vladaju energetske sustavima (prodaja u besćenje četvrtine INA-e Mađarskoj, štetan ugovor o prodaji jadranskog plina Italiji, vrlo štetan ugovor o NE Krško sa Slovenijom...).

U Hrvatskoj je uhodan model – formula ponašanja da političari dok su na vrlo visokim pozicijama odlučivanja pripremaju teren za svoje “uspješno poduzetništvo” kada horizontalno rotiraju ili privremeno siđu s funkcija. Stoga se ne treba čuditi što se to preslikava i na sve niže razine vladanja i zašto je u Hrvatskoj vlast tako “slatka”, a gospodarstvo tone sve brže. U igri za puk koja se ponavlja, kada postanu opozicija, tobože žestoko napadaju one na vlasti da ništa ne rješavaju od onoga što su sami trebali riješiti dok su bili vlast, a u biti ne dozvoljavaju ništa promijeniti za dobrobit puka jer bi to ugrozilo njihove osobne interese.

Odgovornost za ovo što se događa je i na medijima. Ima u Hrvatskoj novinara koji koriste glasila u kojima rade za besplatno reklamiranje “uspjeha” interesnih grupa o kojima pišu – u biti njihovi su glasnogovornici, koje ih za to plaćaju, pa su znatno bolje plaćeni od svojih kolega koji nastoje objektivno informirati javnost. Stoga se neki, zahvaljujući “novinarima” - bogate, a posljedice njihova pisanja (prekomjerne cijene i drugo) trpi sve siromašniji puk.

Literatura:

1. Energija u Hrvatskoj 2003., MINGO RH,
2. BP Statistical Review of World Energy 2004
3. GNIppp per Capita 2003, WB
4. International Fuel Prices, GTZ, 2003

** Branimir Molak
doktor tehničkih znanosti (ležišta plina)
magistar nuklearne i atomske fizike
bmolak@globalnet.hr*